



Прирачник за препознавање дезинформации



Прирачник
за препознавање
дезинформации

Скопје, 2025



„Оваа публикација е изработена со помош на Европската Унија. Содржината на публикацијата е одговорност само на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги и во никој случај не може да се смета дека ги одразува ставовите на Европската Унија.“



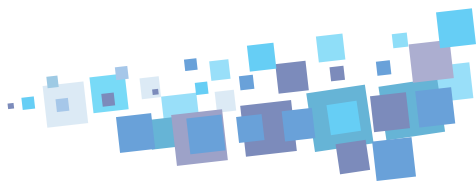
Зошто уште еден прирачник посветен на дезинформациите?


Брзиот технолошки развој последниве децении комплетно го смени начинот на кој луѓето комуницираат и пристапуваат до информации и овозможи вестите и информациите да патуваат низ светот буквално за неколку секунди. Овој развој обезбеди многу можности за човештвото, но и негативни последици со кои треба да се соочиме, како што е ширењето на дезинформациите.

Фактот дека живееме во време на наплив на дезинформации е веќе општопознат – исто онолку колку што е познат изразот „лажни вести“. Нешто помалку е познат изразот „информациско нарушување“, иако тој е всушност објаснување зошто поимот „лажни вестии“ не е доволно прецизен опис за она со што се соочуваме, а коешто претставува мешавина од три типа информации:

Погрешна информација (misinformation) е информација што е неточна, но не е создадена злонамерно. Може да опфаќа и сатира ако гледачот/примателот не ја препознае и ја проследи верувајќи дека е вистинита;

Дезинформација (disinformation) е информација што е лажна и е намерно создадена за да наштети на некое лице, група, организација или држава. Вклучува





и деконтекстуализирање на вистински информации со цел намерно да се предизвика штета;

Злонамерна информација (malinformation) е информација што е точна, но се користи за да предизвика штета. На пример, објавување приватни разговори или податоци или кражба на нечиј идентитет - појави познати и како „доксинг“ (doxing)¹.

Без оглед дали ни се познати поимите, познато ни е дека треба да се заштитиме од штетните информации. Затоа во изминативе години повеќе субјекти, и странски и домашни, направиле повеќе напори да создадат прирачници, водичи, публикации чија цел е да ни помогнат да ги разликуваме штетните информации.

Социјалните медиуми станаа доминантно средство за ширење дезинформации, но не се имуни ниту традиционалните медиуми. За подобрување на општествената отпорност на дезинформации, неопходна е поголема јавна свест за димензиите на проблемот, почнувајќи од подобро разбирање на изворите на дезинформации и на намерите, алатките и целите зад дезинформациите, но и на нашата сопствена ранливост (како и зошто граѓаните, а понекогаш и цели заедници, се привлечени од дезинформативните наративи).

Градењето отпорност на дезинформации, меѓу другото подразбира и подобрување на медиумската писменост на граѓаните за да ги препознаат и да ги отфрлат дезинформациите.

¹ Прилагодено според Claire Wardle, PhD and Hossein Derakhshan (2017), Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking, Council of Europe report DGI (2017)09, достапна преку: <https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html> и според Ен Катрин Ридел (2020) „Зад спуштени завеси: Дезинформации на платформи за комуникација со кратки пораки“, Фондација за слобода “Фридрих Науман”, достапна преку: <https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-01/zad-spushteni-zavesi.pdf>

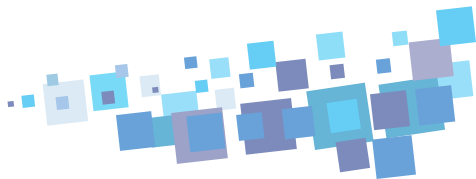
Но, како што се демаскираат едни штетни информациски практики, така се појавуваат нови. Ете, затоа нудиме уште еден прирачник со кој се обидуваме на едноставен начин да посочиме:

- Кои се едноставните начини на кои можеме да провериме дали/колку некоја вест/информација, фототографија, видео се вистинити;

- Како основните новинарски прашања - Кој?; Кога?; Каде?; Што?; Како?; Зошто?, (а, кои всушност претставуваат рецепт за пишување вест), можат да се искористат за да се открие штетна информација; и

- Кои се техниките за креирање дезинформации.

Прирачникот е изработен во рамки на Твининг проектот 20 IPA JH 01 23 „Зајакнување на капацитетите на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги и на Јавниот радиодифузен сервис», во соработка со Томас Ратгеб, раководител на одделот Медиумска компетентност, програма и истражување на Државниот институт за комуникации во Баден-Виртемберг, Сојузна Република Германија.





#Што се дезинформации?

Дезинформациите не се нов феномен, но проблемот доби нова димензија во дигиталната ера. Дезинформациите не само што се неточни информации, туку во својата најлоша форма, имаат намера да измамат и се шират за да нанесат штета. Целта на дезинформациите е да ја збунат и манипулираат јавноста; да го одвлечат вниманието; да ги поделат и деморализираат заедниците; како и да контролираат наратив - сето тоа за финансиска, политичка или идеолошка корист.

Може да бидат раширени и од државни и од недржавни актери, и можат да влијаат врз широк опсег човекови права, како што се јавното здравје, безбедноста, животната средина, правото на демократски изборни процеси итн.

За ширење на дезинформациите се користат разновидни техники за измама и манипулирање, кои вклучуваат на пример, манипулација на глас и слика („дипфејк“), фалсификување на официјални документи, употреба на интернет-автоматизиран софтвер (ботови) за ширење и засилување на споделени содржини и дебати на социјалните медиуми, трол напади на профили на социјалните мрежи, кражба на податоци, и сл., сите дизајнирани за да влијаат на нашите емоции и за да го замаглат нашето расудување и донесување одлуки.

Борбата со дезинформациите не треба да го поткопува нашето основно право на слобода на изразување, кое исто така, опфаќа и критички говор. Затоа треба ненамерните грешки, сатирата, пародијата или јасно идентификуваните партиски вести и коментари да ги разликуваме од дезинформациите.


#Како да препознаеме дезинформации

Знаењето како да се идентификуваат дезинформациите е клучно за да бидат спречени. Ако најдете на контроверзно тврдење, без разлика дали е онлајн, во вашето поштенско сандаче или во медиумите, првиот чекор е да си поставите повеќе прашања за да откриете кој ги создава или турка информациите и дали тие се обидуваат да ве манипулираат.

**Дали би голтнале нешто со превез преку очите?
НЕ?**



Тогаш, не дозволувајте да ви сервираат дезинформации!



#Како да провериме вести/информации?

Дигиталната ера овозможи секој да создава медиумска содржина. Оттаму, не секогаш знаеме кој создал нешто, зошто го направил тоа и дали информацијата е веродостојна. Способноста да се размислува критички и да се процени дали некоја содржина е релевантна, вистинита и вредна за споделување подразбира поставување низа прашања, како што се:

- Кој ја создал оваа содржина?
- Зошто е создадена?
- За кого е наменета пораката?
- Дали треба да и веруваме на информацијата?
- Како оваа порака влијае на чувствата?

Затоа во потрагата по вистината, следете ги следниве чекори:

10

1 Проверете го изворот – Пред сè, погледнете ја веб страницата на која е објавена веста.

Извор на информацијата – Кој е изворот?

Ако имаме на ум дека „Водата е најчиста на изворот“, тогаш треба да помислиме дека и новинарската информација, односно составот од податоци којшто е сервиран пред нас, мора да има свој извор.

Прашањето: „Кој е изворот?“, е првото сито. Со тоа сито во голема мерка разбиструваме:

- кој ни нуди и што ни нуди, и
- дали можеме да му веруваме дека нема намера некако да ни наштети, макар штетата била и бесцелно потрошеното време?

2 Проверете го авторот – Обидете се да најдете некои информации за авторот на текстот ако е наведено името и видете какви вести има објавувано претходно.

Импресум

За да дознаеме кој е всушност изворот (авторите/уредниците), треба да го провериме импресумот, којшто е печатот на доверба во новинарска редакција. Импресумот се состои од лесно достапни, веродостојни податоци за тоа кој сè влегува во екипата автори што објавуваат во одреден медиум и, кои се одговорните уредници. Според Законот за медиуми, објавувањето импресум е задолжителна обврска на медиумите.

3 Проверете ја содржината - Посветете внимание на информациите што се наоѓаат во текстот. Ако има наведено одредени проценти, студии, броеви или анализи, обидете се да ги пронајдете на официјалните веб страници на истражувањата.



„Што е гол ручек? Тоа е оној смрзнат миг, кога ќе се прашаш: Што има на крајот од вилушката?“ – Вилијам Бароуз. Без тоа прашање, кое сервираното го соголдува преку потпращањата: Кој? Кога? Каде? Што? Како? Зошто? - беспоговорно голтаме (дез)информации.



За 28 дена ќе заборавите на болки во зглобовите или 'рбетот: гарантирани успеси со сигурни медицински тестови

Здраво,

Јас сум професор Николај Лутков, научник и специјалист по молекуларна биологија. На оваа страница, сакам да ви го претставам најголемото достигнување во мојот живот, за кое бев номиниран за Нобеловата награда. Развив метод со кој секој може да ја елиминира болката, да ги обнови зглобовите и 'рбетот и да врати 100% подвижност за само 28 дена.



Доколку сакате, БЕЗ хемиски и неефикасни лекови:

- Се борите против болки во зглобовите и 'рбетот- забележете го олеснувањето веднаш штом ќе ја примените оваа метода;
- Реконструирајте ги и зајакнете ги зглобовите, тетивите, мускулите и 'рбетот за 87% за да функционираат како нови;
- 100% закрепнето здравје и не плашете се од инвалидитет;
- Отстранете ја вкочанетоста на зглобовите и 'рбетот, вратете ја удобноста и флуидноста на движењето;



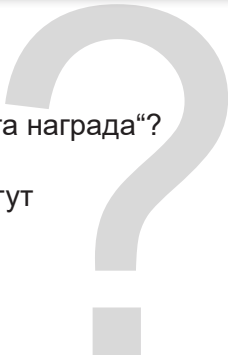
Јас сум супербаба!

Поради солките во колената и грбот, едвај одев. Алчиња, инјекции и третманите врз мене немаа ефект. Напротив, ми земаа само пари и енергија. И не знаев што да правам. За среќа, дознав за овој третман. Бидејќи ова откритие беше номинирано за Нобелова награда, не се двоумев. Јас сум толку благодарна што го направив тоа! По првата терапија веќе забележав резултати. По околу еден месец се чувствувам како нова. Одм на долги прошетки и се грижам за градината што ја засадив со мојот внук. Болката е минато. Ви благодарам!

★★★★★

Ангела,
73 години

- КОЈ е „проф. Николај Лутков“?
- КОГА бил „номиниран за Нобеловата награда“?
- КАДЕ се наоѓа „Централниот институт за ревматологија“?
- ШТО е лекот што го нуди?
- КАКО лекува лекот што го нуди?
- ЗОШТО неговиот лек е подобар од другите лекови?





За да не се наголтаме дезинформации, следниот пат кога ќе прочитаме објава, каква што е оваа погоре, да си дадеме одговори на овие потпрашања за да видиме дека информацијата е лажна и во неа се користат, на пример, **#ЛАЖНИ ЕКСПЕРТИ.**



Кој е: „проф. Николај Лутков“?

Во интернет пребарувачот што обично го користиме впишуваме Николај Лутков и веднаш ќе видиме дека молекуларен биолог со ова име не постои. Застануваме со глувчето врз неговата фотографија и ја проверуваме нејзината вистинитост со помош на алатки, како што е објаснето понатаму во Прирачникот. На пример, со Гугл ланс, ќе добиеме линк кој води до истава содржина на англиски, каде тој е претставен како молекуларен биолог Luis Recio, како и друг линк кој води до профил на Пинтерест каде пишува дека тоа е слика од Стенли Кјубрик.

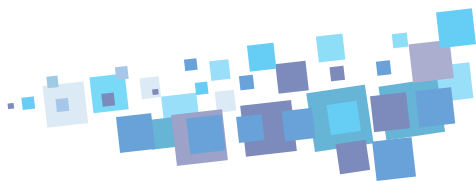
Одговор: Николај Лутков е никој.



Кога бил: „номиниран за Нобеловата награда“?

Исто како што преку интернет пребарувач утврдивме дека Николај Лутков не постои, ќе утврдиме и дека никогаш не бил номиниран за Нобелова награда.

Одговор: Непостоечки луѓе не можат да бидат номинирани за Нобелова награда!





Каде се наоѓа: „Централниот институт за ревматологија“?

Пребарувањето на интернет ќе ни покаже дека - од целиот интернет, Централниот институт за ревматологија се спомнува само на веб страницата <https://greattop-goods.press> којашто води до истава реклама.

Одговор: „Централниот институт за ревматологија“ не постои.



Што е „лекот“ што го нуди?

Ако ја прочитаме целата информација за „лекот“ ќе видиме дека во текстот многу се зборува за емотивната приказна на „научникот“ кој сакал да ѝ помогне на мајка си, ама никаде нема информација за составот на тој лек туку штуро тврдење дека станува збор за природни состојки.

Одговор: Гелот што се нуди не е лек, туку измама.



Како лекува „лекот“ што го нуди?

Рекламата за „чудесниот лек“ никаде не објаснува како тој ја обновува ‘рскивицата. Дури, и признава дека ‘рскивичните клетки не се обновуваат. Ама сепак тврди дека „ги исклучува електричните импулси на болка на клеточно ниво“ и така „ги забрзува регенеративните процеси“. Ама нели ‘рскивицата не се обновува, или поинаку кажано не се регенерира?!

Одговор: Гелот што се нуди не лекува разјадена ‘рскивица. Емотивната приказ-

на за синот кој сака да ѝ помогне на мајка си е исполнета со логички грешки и противречности.



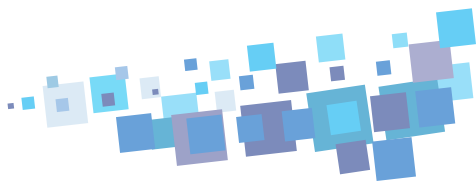
Зошто неговиот „лек“ е подобар од другите лекови?

Текстот нема јасна споредба дека препаратот е подобар од другите! Има само тврдење дека неговата ефикасност „е докажана без никакво сомневање во германскиот истражувачки центар во Дортмунд“ – ама не кажува кое е точното име на тој центар. Не ни дава линк до веб страницата на центарот. Не ни дава линк до истражувањето кое го нуди како „доказ“.

Одговор: Препаратот не е лек, особено не за обнова на ‘рскивицата во зглобовите. Целиот текст е обична измама чија цел е да се украдат по 1200 денари од што повеќе луѓе.

15

4 Не им верувајте на насловите - Многу пати на социјалните мрежи ќе видиме вест со бомбастичен наслов, што едноставно не привлекол да кликнеме и да го видиме остатокот од текстот. Меѓутоа, кога сме го отвориле, сме се увериле дека текстот е сосема спротивен или нема никаква поврзаност со насловот. Ова е еден од најчестите примери на пласирање на лажни вести, а целта се повеќе кликови и прегледи. Затоа, не верувајте никогаш само на насловот и задолжително прочитајте го остатокот од текстот за да не дојдете до погрешен заклучок.



Наслов:

„ГОЛЕМА АКЦИЈА: Повеќе лица завршија зад решетки“



АКТУЕЛНО

ГОЛЕМА АКЦИЈА: Повеќе лица завршија зад решетки

16

Во текстот кој стои под насловот, забележливо е дека не постои никаква голема акција како што се тврди во насловот - текстот е компилација од повеќе дневни настани кои што Министерството за внатрешни работи ги споделува со медиумите на дневна основа. Во конкретниот случај станува збор за дневните настани од 20.09.2024 година, а во текстот, неколку од нив кои се различни и неповрзани, се споделени со јавноста преку текстот со наведувачки, кликбејт наслов.

Линк од проверката на фактите:

<https://vistinomer.mk/klikbejt-naslov-dezinformira-za-navodna-golema-akcija-na-policijata/>

5 Емоционална реакција – Ако веста ви предизвикува емотивна реакција, **ЗАСТАНЕТЕ** и **РАЗМИСЛЕТЕ** пред да ја споделите. Лажните вести/информации настојуваат кај публиката да разбудат емоции и да предизвикаат инстинктивна реакција.

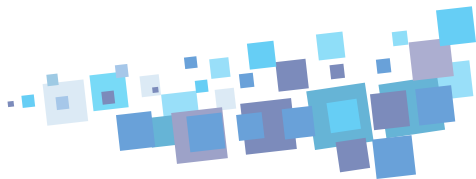
6 Да бидеме свесни и за својата пристрасност - Лажните вести обично се обидуваат да ги засилат предрасудите.


7 Експертска поддршка – Доколку текстот што сте го прочитале изгледа несоодветно или не е соодветно пренесен, можете да проверите што мислат за прашањето експертите во областа, или пак да проверите дали текстот веќе бил анализиран од проверувачи на факти кои ги разоткриваат дезинформациите и објавуваат рецензии со точни информации.

На крајот: добро размислете дали ќе ја споделите информацијата

Ако проверката покаже дека содржината е дезинформација – **НЕ ЈА СПОДЕЛУВАЈТЕ, ТУКУ ОЗНАЧЕТЕ ДЕКА СЕ РАБОТИ ЗА ДЕЗИНФОРМАЦИЈА**. Секоја социјална мрежа дава ваква можност.

Кога споделувате, реагираате, кликувате или на друг начин се занимавате со дезинформациите на социјалните мрежи, дури и за да ги разоткриете, им кажувате на алгоритмите на мрежите дека содржината е популарна и ги охрабрувате да ја шират понатаму.





Ако по проверката, не сте сигурни за вистинитоста на содржината, подобро е да не ја споделувате. Со дезинформациите ќе се справиме ако сите сме одговорни за своите постапки и имаме критички пристап кон примањето и пренесувањето на информациите и офлајн и онлајн.

#Како да провериме фотографии и видеа?

Лажните фотографии и видеа како и користењето на реалните фотографии и видеа надвор од нивниот контекст, особено на дигиталните медиуми, стануваат наше секојдневие. Многу често, дезинформациите и манипулациите се базираат на на фотографиите и видеата или пак на нивна изработка со технологијата за **вештачка интелигенција (ВИ)**. Со други зборови, колку е пошокантна, понеобична или поемотивно пренесена веста, толку се поголеми шансите фотографијата што е употребена да биде всушност лажна. Исто така, еден од најчестите типови на манипулација се прави со прикажување на реални видеа/фотографии надвор од нивниот контекст, бидејќи е поверојатно дека ќе поверуваме на дезинформации кои во себе содржат реални содржини.

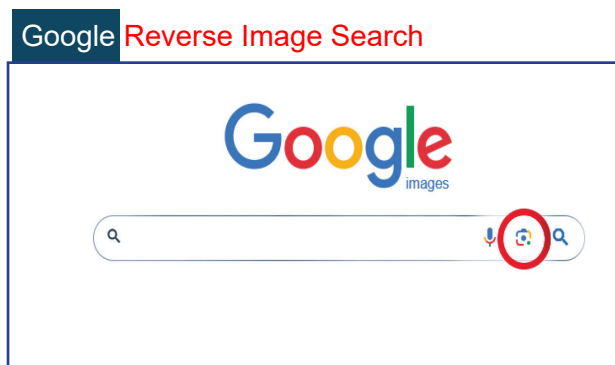
Постојат повеќе начини и техники за проверка на фотографиите и видеата онлајн. Некои од нив можеме да ги најдеме на интернет, додека одредени филтри се наоѓаат во самите нас – во нашата свесност и способност за критичко „читање“ на содржините.

Онлајн алатките за проверка на фотографии и видеа можат да ни дадат податоци за тоа дали содржината е вистинита, кога и од кого била креирана како и кои се дру-

гите места на кои била користена. Со порастот и унапредувањето на квалитетот на лажните медиумски содржини, постојано се зголемува и бројот и форматот на овие алатки, но сепак некои од најпознатите алатки за оваа намена се: [Google Reverse Image Search](#), [Tineye](#), [Bing](#) и [Illuminary](#) за проверка на фотографии, како и екстензијата [InVid](#) која работи на [Google Chrome](#) за проверка на видеа. Подолу презентираме едноставни начини за нивно користење.

Пред користењето на овие алатки, потребно е да знаеме дека не постои совршена алатка, затоа треба да направиме повеќе пребарувања користејќи различни алатки и да се воздржиме од споделување доколку не сме сигурни во веродостојноста на фотографијата или видеото.

Алатки за проверка на фотографии

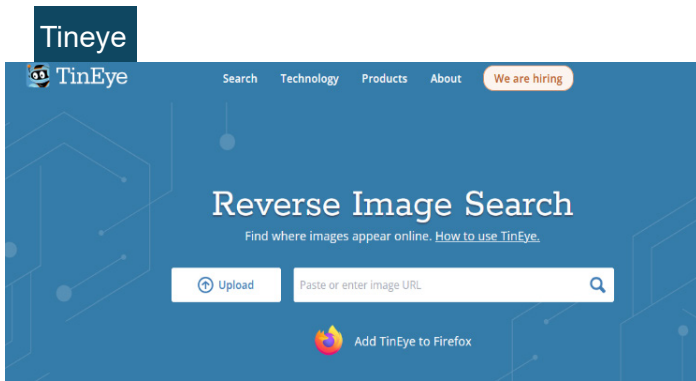


Чекор 1: Одете на адресата <https://images.google.com/>

Чекор 2: Кликнете на иконата заокружена со црвено на сликата

Чекор 3: Прикачете ја фотографијата која сакате да ја проверите (или линкот од фотографијата) и кликнете Пребарај (Search)

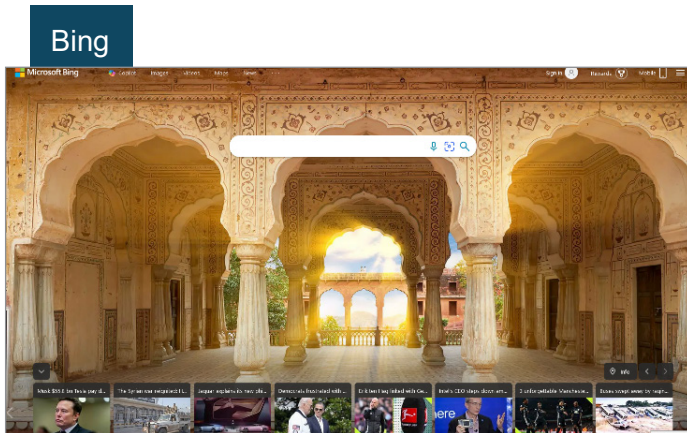




Чекор 1: Одете на адресата <https://tineye.com/>

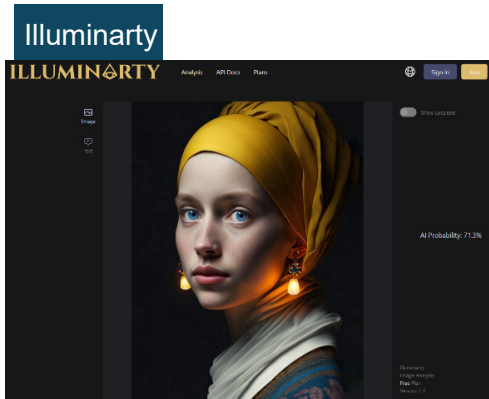
Чекор 2: Прикачете ја фотографијата која сакате да ја проверите (или линкот од фотографијата) и кликнете Пребарaj (Search)

20



Чекор 1: Одете на адресата <https://www.bing.com/>

Чекор 2: Прикачете ја фотографијата која сакате да ја проверите



Чекор 1: Одете на адресата <https://app.illuminarty.ai/>

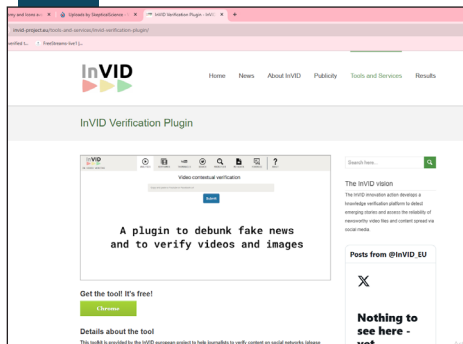
Чекор 2: Прикачете ја фотографијата која сакате да ја проверите

Чекор 3: Оваа ВИ алатка ќе ви каже дали и во колкав процент фотографијата е генерирана од ВИ

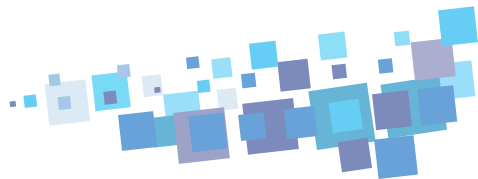
Алатка за проверка на видеа

21

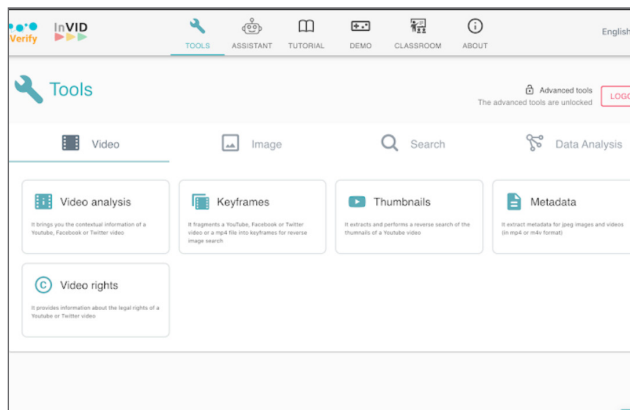
InVID екстензија за Google Chrome



Чекор 1: Од вашиот Google Chrome пребарувач одете на адресата <https://www.invid-project.eu/tools-and-services/invid-verification-plugin/>



Чекор 2: Инсталирајте ја InVid екстензијата



Чекор 3: Во опцијата „Алатки“ (Tools) изберете ја алатката „Видео анализа“ (Video analysis)

Чекор 4: Прикачете го линкот од видеото кое сакате да го проверите

Бонус трикови

Доколку сакате да проверите дали одредено видео е вистинито или пак да дознаете повеќе податоци за тоа каде е користено или од кого е креирано, направете Screen shot (извадете слика од екранот) од видеото, и прикачете ја на некоја од алатките за проверка.

Дополнително, можете да ја користите ВИ алатката [ChatGPT](#) за повеќе информации за фотографиите и видеата.

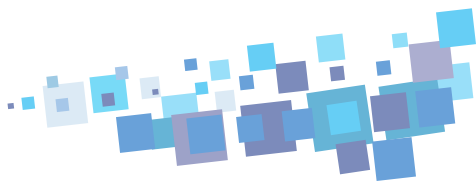
#Како да забележиме „Дипфејк“?

Терминот „дипфејк“ е создаден со комбинирање на зборовите „длабоко учење“ (анг. Deep learning) и „лажно“ (анг. Fake). Станува збор за дигитални фалсификати, кои можат да ги имитираат вистинските феномени и движења со голема прецизност. Тие вклучуваат слики, видеа и звуци, генерирани со вештачка интелигенција (ВИ), кои прикажуваат нешто што во реалноста не постои или настани кои никогаш не се случиле. Поради тоа, проверката на фотографиите и видеата со кои се среќаваме во секојдневието стана неопходна при креирањето и/или читањето на вестите.

При проверката, освен алатките за проверка на фотографиите и видеата опишани погоре, потребно е да се потпреме и на своите способности за критичко размислување и перцепција, односно во нашата свесност и способност за критичко „читање“ на содржините.

Она што може да го направиме на прв поглед е да посветиме внимание на следните детали и да се запрашаме:

- Дали е ова навистина возможно?
- Дали нешто на фотографијата/видеото ни изгледа чудно?
 - Облеката (на пример, униформите на полицајците)
 - Времето (на пример, годишното време)
 - Имињата на улиците
 - Јазикот и употребата на писмата (кирилица/латиница)
 - Опкружувањето/зградите/архитектурата





- Дали се јавуваат одредени проблеми со звукот на видеата?
- Дали изворот од кој потекнува содржината е релевантен?
- Дали се менува квалитетот на фотографијата/видеото?
- Дали видеата се скратени на невообичаен начин?
- Каков е јазикот кој се користи во видеото? Дали забележуваме дијалекти и акценти?
- Дали забележуваме чудни сенки и рефлексии?
- Дали забележуваме чудни движења на усните при говорот во видеото?

Бонус трикови

24

- Пронајдете друга верзија на фотографијата или видеото за споредба.
- Прегледајте го видеото слика по слика за да забележите дали има недоследности, на пример, дали од кадар во кадар се менуваат обетките или очилата, дали личноста има чудни уши, нос или облик на забите, косата, брадата или прстите.

#Како да провериме лажни профили на социјалните мрежи?

Многумина денеска ги користат социјалните мрежи за добивање информации, запознавање нови луѓе и споделување идеи. Но, тие исто така, вдомија бројни из-

мами, за што постојат повеќе причини:

Прво, едноставно имаат огромен број корисници.

Второ, тие се гледаат како продолжение на реалниот живот и можност за полесно поврзување.

Трето, технологијата им олеснува на измамниците да создаваат лажни профили и да шират погрешни информации.

Ако не сме сигурни дали е вистинска пораката или информацијата од социјалната мрежа, подобро е да го провериме нејзиниот извор.

Следниве индикатори можат да ни помогнат да процениме дали имаме работа со лажен профил, бот или трол.

Да провериме

- Дали „URL“ адресата се совпаѓа со името на профилот.

Да потврдиме

- Дали профилната фотографија е автентична со помош на методот на „обратно пребарување“.

Да анализираме

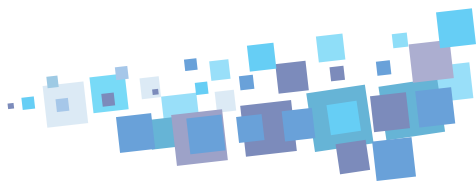
- Колкав е бројот на следбеници, пријатели и објавени содржини.


Да провериме

- Дали личноста одржува и други профили на социјалните мрежи?

Да се сомневаме

- Да погледнеме што објавува, каде, кога и колку често?





#Буквар за техники на дезинформации

Една од клучните вештини во процесот на критичка проценка на пораките е препознавањето на техниките за креирање дезинформации.

На демаскирањето на овие техники работеле повеќе поединци и групи, но нивната разработка во Прирачникот се заснова на Таксономијата (односно, класификацијата и категоризацијата) разработена во рамките на групата „Скептична наука“² (анг. Skeptical Science) основана од Џон Кук³ во 2007 година. Станува збор за поголема група научници чија појдовна точка била - да ги разоткријат дезинформациите за климатските промени и да ги побијат користејќи научни факти. Притоа, дошле до заклучок дека во дезинформациските кампањи за низа научни теми, без разлика дали се во прашање климатските промени, еволуцијата, короната или ХИВ вирусот, најчесто се користат истите техники за дезинформирање, кои се однесуваат на повеќе аспекти на критичкото размислување, а се поврзуваат во основна рамка од пет групи: **ЛАЖНИ СТРУЧЊАЦИ** (Fake Experts), **НЕЛОГИЧНОСТИ** (Logical Fallacies), **ОЧЕКУВАЊЕ НЕВОЗМОЖНИ НЕШТА** (Impossible Expectations), **ПРОБИРАЊЕ** (Cherry Picking) и **ТЕОРИИ НА ЗАГОВОР** (Conspiracy Theories). Секоја од овие пет групи, понатаму се расчленува на посспецифични техники.

² Повеќе информации за Skeptical Science, Таксономијата, како и иконите и објаснувања за различните техники за дезинформирање се достапни на: https://skepticalscience.com/Fallacy-Taxonomy-Icons-available-Wikimedia.html?fbclid=IwAR1zx_vJO_UBPW_pj4RyG0c6gLf4SGh9n1STj1SrBmbKCibHaeK5K2rwCHE

³ Асистент професор во Центарот за комуникации во врска со климатските промени при Универзитетот Џорџ Мејсон во САД.

Во мај 2020 година, за прв пат е објавен систематизиран приказ („FLICC - постер“⁴) на техниките, кој е резултат на успешната соработка помеѓу „Skeptical Science“ и нивниот германски партнер веб-сајтот „Klimafakten“. Приказот претставува обид да се обезбедат достапни информации за критичкото размислување, кои истовремено се привлечни за пошироката јавност. Иконите и објаснувањата на секоја од техниките е разработена во табелата подолу.



ЛАЖНИ СТРУЧЊАЦИ - се претставуваат како авторитети во одредена област, а немаат стручни квалификации. Често се користат за да создадат впечаток на поддршка за научно неосновани и невалидни тврдења.



Лажно стручно тело

Цитирање голем број нестручњаци за да се создаде привид дека постои општо прифатен став за одредена тема.



Преувеличено малцинство

Некритичко, нестручно сомневање во научен консензус така што се велича малцинство научници само затоа што имаат противречен став.



Лажна дебата

Презентирање мешавина меѓусебно спротивни (псевдо)научни податоци, за да се создаде привиден впечаток дека постои горлива актуелна дебата.

⁴ FLICC - постерот (акроним од првите букви на англиските имиња на групите техники - Fake Experts, Logical Fallacies, Impossible Expectations, Cherry Picking и Conspiracy Theories) е достапен на: <https://www.klimafakten.de/kommunikation/f-l-i-c-c-most-common-disinformation-tricks-science-deniers>



НЕЛОГИЧНОСТИ - Недоследности во логичкиот тек, скршнувања на мислата што резултираат со погрешен заклучок, со предубедување или со неразумен став, поподложен на некаква импресија, впечаток, отколку што е заснован на разумно образложение.

Напад врз личноста „Ad Hominem“



Неретко наречен и - Атенатат врз карактер: Се напаѓа соперникот како личност (неговиот физички изглед и/или неговиот морал), а не тоа што го кажува (неговите идеи, ставови и аргументи).

Често ја користи и максимата: „Аргумент на силата наспроти силата на аргументот.“



Лажно претставување

Погрешно претставување одредена ситуација или позиција на соперник.



Двосмисленост

Користење неодредени поими или фрази, за да се направи збрка, забуна, заблуда.



Претерано поедноставување

Банализирање некоја состојба или ситуација која е заснована врз сложени искуства, податоци и докази.



Лажна споредба

Предубедување дека ако две - нешта/примери/ситуации - се слични, тогаш може да се занемарат разликите меѓу нив.



Мамец

Како и рибарскиот „блинкер“ - го пренасочува вниманието од суштината, а мами, - ѝ ласка и ја заслепува публиката со анегдоти, со збунувачки или со неважни податоци.



Лизгава удолица

Неоснована претпоставка дека нешто, некоја одредена причина, ќе доведе до низа кобни, катастрофални настани.



ОЧЕКУВАЊЕ НЕВОЗМОЖНИ НЕШТА - поставување нереални, недостижни стандарди по кои нешто треба да се докаже, а целта најчесто е да се релативизираат и да се отфрлат постојни научни наоди.

Поместување на метата



Недоследно и непрекинато менување на критериумите, дури и откако доказот за некој резултат, кој првобитно бил побаран, веќе е доволно аргументиран и соодветно доставен.



ПРОБИРАЊЕ - Нелогичност што е резултат од пристрасна пробирливост во поглед на податоци, докази, информации и гледишта, насочена кон некој себичен, едностран интерес. Намерно занемарување противречни аспекти. Вклучува и манипулација со статистика или презентирање податоци надвор од контекст.

Анегдота



Користење лично или туѓо искуство како водилка низ ситуации и состојби, наместо здраворазумни аргументи или засновани докази.



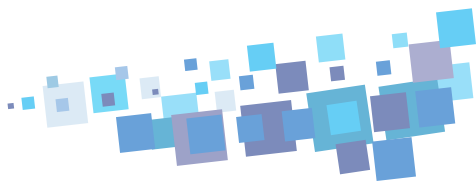
Мрзоволно воопштување

Тврдоглав став, заклучок изведен со просто занемарување релевантни докази.



Цитирање вон контекст и лажен навод

Цитирање нечиј исказ изваден од првичниот контекст, наведување и припишување искази што воопшто – никаде и никогаш - не биле речени.





ТЕОРИИ НА ЗАГОВОР – неосновани сложени ставови и тврдења дека важни настани, ситуации или состојби за човештвото се намерен резултат од злонамерни планови на тајни влијателни групи.



Противречност

Став изведен од докази, тврдења, идеи кои меѓусебно се исклучуваат.



Преовладувачки сомнеж

Предубедување дека каков било спротивен доказ е секогаш пристрасен или лажен.



Подлост

Обвинување научници и стручњаци дека имаат скриени, подли мотиви.



„Тука нешто не штима“

Отфрлање доказ, само поради постојан сомнеж дека во него има некој (зло)намерен пропуст.



Жртва на прогон

Себеприкажување како жртва на општествен/политички прогон, за да се отфрли критика или вина.



Опирање на докази

Механизам на теоретичарите на заговор, со кој безосновно се отфрлаат сите докази спротивни на нивните тврдења.



„Ништо не е случајно“

Земање случајности како доказ за наводно обмислена злонамерност.

Таксономијата, односно класификацијата и категоризацијата на техниките за дезинформирање не е конечна и затворена целина зашто, за жал, постојано се појавуваат нови техники. Затоа, ова е постојано растечка колекција на разоткриени техники која продолжува да се развива и дополнува со дефинирање на новите забележани особености.



МК 20 IPA ЈН 01 23

**„Зајакнување на капацитетите на Агенцијата за
аудио и аудио-визуелни медиумски услуги и на
Јавниот радиодифузен сервис“**